

ШАХСЛАРАРО МУНОСАБАТНИ САМАРАЛИ ТАШКИЛ ЭТИШДА ВОЛОНТЁРЛИК ҲАРАКАТЛАРИНИНГ РОЛИ

<https://doi.org/10.53885/edinres.2022.6.6.068>

Ширматов Сирожиддин Тождинович,

Ўзбекистон Республикаси Давлат божхона қўмитасининг Божхона институти, педагогика фанлари номзоди, Тошкент шаҳри, Ўзбекистон

Аннотация. Мақолада шахслараро муносабатларни самарали ташкил этишида волонтерлик ҳаракатлари ҳақидаги фикрлар баён этилган. Шунингдек, волонтерларнинг тил ўрганиш жараёнига самарали жалб этишининг ўрни алоҳида таъкидланган. Мақолада ташкил этилиши мумкин бўлган ил ўрганиш жараёнини қай тартибда ташкил этиши муҳакама қилинган.

Калит сўзлар: инглиз тили, тил ўрганиш, волонтерлик, олий таълим.

THE ROLE OF VOLUNTEER ACTIVITIES IN THE EFFECTIVE ORGANIZATION OF INTERPERSONAL RELATIONS

Shirmatov Sirojiddin Tajidinovich,

PhD in Pedagogical Sciences, Customs Institute of The State Customs Committee of The Republic of Uzbekistan, Tashkent city, Uzbekistan

Abstract. The article deals with the ideas of volunteering in the effective organization of interpersonal relations. The role of effective involvement of volunteers in the process of language learning was also noted. The article discusses the order in which the process of country studies can be organized.

Keywords: English, language learning, volunteering, higher education.

РОЛЬ ВОЛОНТЕРСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В ЭФФЕКТИВНОЙ ОРГАНИЗАЦИИ МЕЖЛИЧНОСТНЫХ ОТНОШЕНИЙ

Ширматов Сирожиддин Тождинович,

Таможенный институт Государственного таможенного комитета Республики Узбекистан, кандидат педагогических наук, Ташкент, Узбекистан

Аннотация. В статье рассматриваются идеи волонтерства в эффективной организации межличностных отношений. Также была отмечена роль эффективного вовлечения волонтеров в процесс изучения языка. В статье рассматривается порядок, в котором может быть организован процесс страноведения.

Ключевые слова: английский язык, изучение языка, волонтерство, высшее образование.

Кириш. Техника ва технологияларнинг жадал ривожланиши ўз-ўзидан инсониятни жонли мулоқотдан узоқлаштирмоқда. Шахслараро мулоқотни ташкил этиш имконияти юзага келганда эса диалогда иштирок этаётган субъектлар томонидан бир-бирларини етарлича англай олмаслик, суҳбатдошнинг фикрини тўғри тушунмаслик, бунинг натижасида эса турли зиддиятларнинг келиб чиқиши кўп кузатилмоқда. Шу сабабли республика узлуксиз таълим тизимининг барча босқичларида шахсни мулоқот жараёнига самарали тайёрлаш, унда мулоқот маданиятини шакллантириш ҳамда ривожлантириш масаласи долзарблашмоқда. Мазкур масаланинг ижобий ҳал қилинишида таълим муассасаларида ўқитилаётган барча ўқув фанларининг имкониятларидан ўринли, мақсадли ва изчил фойдаланишга эришиш ўзига хос аҳамият касб этади. Бу жараёнда, айниқса, тил ўрганиш имкониятини яратувчи – ўзбек, рус, инглиз ҳамда бошқа хорижий тиллар асосларини ўргатувчи фанлар муҳим ўрин тутлади. Бинобарин,

шахс миллий ва хорижий тилларни ўрганиш жараёнида табиий равишда тегишли тил ёрдамида мулоқотнинг ташкил этилишида ривож этилиши зарур бўлган ҳолатда, кўрсатма, тавсия ва йўл-йўриқлар билан ҳам таништирилади. Бу эса унда нафақат у ёки бу тилда сўзлашиш, шу билан бирга суҳбатдошга ижобий таъсир кўрсата олиш кўникма, малакаларини шакллантиришга имкон беради.

Материаллар ва методлар. Мазкур мақолада педагогик кузатув, суҳбат, хужжатлар билан ишлаш, илмий-услубий адабиётлар таҳлили каби илмий тадқиқот методларидан фойдаланилди.

Таҳлил ва муҳокама. Назарий таҳлил, талабалар фаолиятини педагогик кузатиш улар томонидан инглиз тилига асосланган мулоқот маданияти сифатларини ўзлаштиришда тенгдошнинг тенгдошга кўмаги ҳам муҳим аҳамиятга эга, деган хулосага келишга асос бўлди. Талаба иштирок этадиган мулоқот жараёнининг асосий иштирокчилари унинг тенгдошларидир. Талабаларнинг ўзаро мулоқотида “тенгдош тенгдош билан” тамойили устувор эканлигини инobatга олган ҳолда уларнинг хорижий тилларни бирга ўрганиш ва мулоқотга киришиш имкониятидан самарали фойдаланишга эътибор қаратиш лозим. Натижада талабалар ўртасида инглиз тилига асосланган мулоқот асосларини тарғиб этишда уларнинг ўз имкониятларидан фойдаланиш имконини беради. Бу борада инглиз тилини пухта ўзлаштираётган талабалар волонтерлик ҳаракатига жалб этиш мақсадга мувофиқ.

Бугунги кунда ёшлар ўртасида тобора оммалашиб бораётган волонтерлик ҳаракати ҳам уларнинг ижтимоий жиҳатдан фаол бўлишлари, инглиз тилига асосланган мулоқот кўникма, малакаларини самарали ўзлаштиришга ёрдам беради.

Глобаллашув шароитида ёшларнинг ҳар томонлама шаклланишига эътибор қаратиш ҳар қачонгидан ҳам кўпроқ аҳамият касб этмоқда. Жамият тараққиётининг бугунгидай тезкор, ўзгарувчанлиги, ижтимоий муносабатлар жараёнидаги ахборот алмашувининг тобора кучайиб бораётганлиги ёшларни ҳар томонлама камол топтиришга йўналтирилган ижтимоий-педагогик фаолиятни янада такомиллаштиришни тақозо қилмоқда. Аҳамиятли жиҳати шундаки, бугунги ёшлар ўз-ўзини англаш ва такомиллаштириш, истикбол режаларни белгилаш ҳамда уларга мувофиқ амалий ҳаракатларни ташкил этишда тобора фаоллик кўрсатиб, ўсмирлик давриданок касбий йўналишни танлаш, хорижий тилларни ўрганишга жиддий эътибор қаратмоқдалар [9]. Уларнинг ижтимоий фаолликлари Ўзбекистон Республикаси ижтимоий ҳаётида янги йўналиш сифатида кўзга ташланиб, ёшлар ўртасида йилдан йилга оммалашиб бораётган волонтерлик фаолиятида яққол кўзга ташланмоқда.

Волонтерлик (ёки волонтерлик ҳаракати) тушунчасининг туб асосини латин тилидаги “voluntarius” атамаси ташкил этиб, у ўзбек тилига таржима қилинганда “ихтиёрий”, “кўнгилли равишда” деган маъноларни англатади [1]. Мантиқий нуқтаи назардан тушунча жамиятнинг ижтимоий манфаатлари йўлида шахс томонидан ихтиёрий, кўнгилли равишда, моддий рағбатни кутмаган ҳолда амалга ошириладиган ҳаракат, фаолият маъносини англатади.

Волонтерлик (ёки волонтерлик ҳаракати; лот. “voluntarius” – ихтиёрий, кўнгилли равишда) – бу ўзида ўзаро ва ўз-ўзига ёрдам кўрсатишнинг анъанавий шакллари камраб олиб, кенг жамоатчилик манфаати учун ёш (фуқаро)лар томонидан ҳеч бир моддий тақдирланишларсиз кўнгилли равишда амалга ошириладиган расман тақдим этилувчи хизматлар ёки бошқа турдаги фаолиятнинг кенг доираси [1]. Ушбу йўналишда фаолият олиб борадиган ёки бошқача айтганда қандайдир фаолият билан ихтиёрий, кўнгилли равишда шуғулланувчи шахс ўз навбатида “волонтер” деб юритилади. Қонунчилик нуқтаи назаридан эса мазкур тушунчани янада аниқроқ ифодалаш мумкин: волонтер – муайян хизматлар ёки маълум кўринишдаги ишларни текин, бепул бажаришга асосланган хайрия фаолиятини амалга оширувчи жисмоний шахс.

Б.Ю.Шапиро, Е.Б.Царапкиналар волонтерлик ҳаракатининг қуйидаги тамойилларга мувофиқ ташкил этилиши кўрсатиб ўтади: ихтиёрийлик; кўнгиллилик; мустақиллик; мустақиллик қарор қабул қилиш; жамоавий бирлик; фикрлар хилма-хиллиги ва мақсад бирлиги; ҳар томонламалик (универсиаллик); ҳар бир иштирокчининг тенг имкониятга эгаллиги; штат бўйича қатъий ўринга

эга бўлмаслик; тасаввур, фантазиянинг бойлиги; қизиқувчанлик; маънавий манфаатдорлик; моддий манфаатни кутмаслик [2].

Муаллифларнинг фикрларига қўшилган ҳолда волонтерлик иши, фаолиятини ташкил этишда яна қуйидаги тамойиллар ҳам аҳамиятли эканлигини таъкидлаб ўтиш мақсадга мувофиқдир:

фаолият турини танлаш ҳуқуқига эгалик;
шахсий фаолиятдан қониқиш;
фаолиятга масъулиятли ёндашув;
ёрдам кўрсатилаётган шахсларга нисбатан раҳм-шафқатли, меҳрибон, хушмуомала бўлиш;
фидойийлик;
эмпатия (бошқаларнинг хатти-ҳаракатлари, ҳиссиётлари, ҳаётий интилишлари, табиатларини тушуниш, бошқалар нуқтаи назарини маъқуллаш асосида жамоадаги муносабатларни меъёрда ташкил этилишини таъминлаш;
ўзгаларнинг ички ҳолатини, ўй-фикрларини ва ҳис-туйғуларини тушуна олиш;

бошқаларнинг бошига тушган кулфат, фалокатлардан қайғуриш;
ролларни қабул қилиш – оғир вазиятда бўлган кишиларнинг ўрнига ўзини тасаввур, мушоҳада ёрдамида кўйиб кўрган ҳолда улардаги ижобий ҳис-туйғуларини қайта тиклашга кўмаклашиш;

ўзгаларнинг қайғу-аламларидан, кулфатларидан қайғуриш, кўнгилни кўтарувчи, таскин берувчи сўзлар билан оғир вазиятда қолган кимсаларга ижобий таъсир кўрсатиш) [8].

“Кўп ҳолатларда волонтерлик иши жисмоний куч, вақт ва руҳий қувватни беҳудага сарфлаб, бунинг эвазига ҳеч нарса олмаслик деб ҳисобланади. Бирок, бундай ёндашиш тўғри эмас. Дарҳақиқат, волонтер бепул ишлайди, бирок, у бу иши учун маънавий қониқиш олади. Волонтерлик иши шахсга ўзининг мулоқотчанлик, зиддиятларни ҳал қила олиш, гуруҳ таркибида ишлай олиш қобилиятини намоён қилиш каби янги имкониятларини очиш ва ривожлантириш имконига эга бўладики, унинг бундай сифатлари бошқа ҳеч бир муҳитда бундай намоён бўлмаслиги мумкин” [3, 4, 5].

Волонтерлик негизида ўзаро қўллаб-қувватлашга асосланган ижтимоий ёрдам ёшларда ижтимоий фаоллик, ўз-ўзига ишонч, жамоа билан бирликка эришиш каби сифатларни ҳосил қилган. Бу эса волонтерлик ҳаракатининг ўзига хос тарбиявий аҳамиятга эгалигини ифодалайди. Волонтерлик фаолияти муайян устувор тамойиллар асосида турли шаклларда ташкил этилади. Талаба-ёшларнинг волонтерлик фаолиятини ташкил этиш мотив (сабаб)лари, ижобий сифатларга эга ва кўнгилли бўлишлари, шунингдек, бир ёки бир неча хорижий тилни билишлари мазкур жараёни муваффақиятли, самарали ташкил этишлари учун имконият яратади.

Мазкур жараёнга талабаларнинг инглиз тилига асосланган мулоқот маданиятини ривожлантиришда волонтерлар гуруҳи ташкилий жиҳатдан шакллантирилади. Бу жараён қуйидагича ташкил этилади:

1-босқич. Респондент-талабалар ОАВда эълон қилинган турли – ижтимоий ҳаёт, маданият, таълим, соғлиқни сақлаш, транспорт, қуриш, туризм ва спорт мавзуларидаги матнлар тақдим этилади.

2-босқич. Матнни ўқиш топшириғи берилади.

3-босқич. Матн асосида режа тузиш топшириғи бажарилади.

4-босқич. Талабалар матн мазмунини сўзлаш бериш топшириғини бажарадилар.

5. Талабалар ўзлари ишлаган матн юзасидан саволларга жавоб қайтарадилар.

6. Тегишли матн юзасидан тест топшириғи бажарилади [7].

Берилган топшириқларнинг натижаларига кўра инглиз тилини пухта ўзлаштирган талабалардан иборат волонтерлар гуруҳи шакллантирилади. Гуруҳга ҳар бир тажриба майдонидан 4 нафардан талаба жалб этилади. Волонтерлик гуруҳи аъзолари уларнинг зиммасига юкланадиган вазифалар билан таништирилади. Вазифалар қуйидагилардан иборат бўлади:

1. Тажриба гуруҳи талабаларининг ўқув машғулоти орасидаги

танаффусларда инглиз тилига асосланган мулоқот маданияти, шахсда инглиз тилига асосланган мулоқот маданиятини шакллантириш, инглиз тилига асосланган мулоқот жараёнини самарали ташкил этиш шартларига доир мавзуларда баҳс-мунозара, суҳбатларни ташкиллаштириш.

2. Инглиз тилига асосланган баҳс-мунозара, суҳбатлар учун мавзуларни эълон қилиш.

3. Баҳс-мунозара, суҳбатларни амалий жиҳатдан ташкиллаштириш.

4. Ҳар бир талабанинг инглиз тилига асосланган баҳс-мунозара, суҳбатларда фаол иштирок этишларини таъминлаш.

5. Баҳс-мунозара, суҳбатларнинг самарадорлиги хусусида аннотация тайёрлаш [6].

Волонтёр-талабалар томонидан тайёрланган аннотациялар истиқбол ҳаракатларни белгилаш учун асос бўлиб хизмат қилади. Шунингдек, ОТМда волонтёр-талабалар Telegram Facebook ижтимоий тармоқларидаги “The art of communication” (“Мулоқот санъати”) номли саҳифада форумларни ташкил этиш, саҳифага янги материалларни қўйишда амалий жиҳатдан ёрдам беради.

Хулоса. Демак, юқорида билдирилган фикрларга таянган ҳолда, хорижий тилларни ўрганаётган талабаларда мулоқот маданияти, сўзлашув кўникмалари ва ихтиёрий тил ўрганишга стимулни ҳосил қилишда волонтёрлик ҳаракатлари ҳамда волонтёрларнинг ўрни ниҳоятда муҳим, деган хулосага келиш мумкин. Шунингдек, албатта, бу борада мазкур жараёнда қўлланилувчи оммавий ахборот воситалари материаллари, ижтимоий тармоқлар ва бошқа маълумотлар тарқатувчи, тасарруф қилувчи ва узатувчи манбаларни ҳам муҳим ўрни борлигини таъкидлаш лозим.

ФЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР

Ўзбекистон Республикасининг “Волонтёрлик фаолияти тўғрисида”ги Қонуни, Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси, 03.12.2019 й., 03/19/585/4096-сон; Қонунчилик маълумотлари миллий базаси, 21.04.2021 й., 03/21/683/0375-сон.

Шапиро Б.Ю., Царапкина Е.Б. Подготовка волонтеров для работы по профилактике ВИЧ-инфекции среди молодежи. – Москва: Издание КГУЗ, 2005. – С. 17

Эльконин Д.Б. Педагогика развития: проба как конструкт образовательной системы // Педагогика развития: ключевые компетентности и их становление: материалы 9-й научно-практ. конф. – Красноярск: КрасГУ, 2003. – 322 с.

Ширматов С.Т. Этник маданий алоқалар фаоллашуви шароитида талабаларнинг мулоқот маданиятини ривожлантириш мазмуни (инглиз тили мисолида), Педагогика фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD) диссертацияси, Тошкент, 2020 йил.

Shirmatov, S. T. (2021). Development of the culture of english communication in students as a social and pedagogical need. South Asian Journal of Marketing & Management Research, 11(9), 21-26.

Ширматов, С. Т. (2017). Пути развития культуры личностного общения, основанного на английском языке. Преподаватель XXI век, (1-1), 180-187.

Shirmatov, S. (2016). The Role of Logical Thinking in English Communication. Eastern European Scientific Journal, (6).

Ширматов С. Т. Талабаларнинг мулоқот маданиятини ривожлантиришда таълим шакллари танилаш // Современное образование (Узбекистан). 2016. №62. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/talabalarning-mulo-ot-madaniyatini-rivozhlantirishda-talim-shakllarini-tanlash>.

Ширматов, С. Т. Коммуникативная толерантность во взаимоотношениях студентов как условие благоприятного социально-психологического климата коллектива / С. Т. Ширматов // Профессионально-педагогическая культура учителя и преподавателя: проблемы воспитания в условиях трансформации образования : Сборник материалов VIII Международной научно-практической конференции, посвященной 145-летию Белгородского государственного университета, Белгород, 25–26 марта 2021 года. – Белгород: Белгородский государственный национальный исследовательский университет, 2021. – С. 241-246.